

INFORMAȚII STATISTICE PRIVIND MOBILITATEA POPULAȚIEI URBANE DIN MOLDOVA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

ECATERINA NEGRUȚI

Mobilitatea populației, unul din fenomenele demografice cele mai importante și mai complexe, a căpătat în ultimele două secole proporții remarcabile datorită dezvoltării economice. În aceste condiții, în prima jumătate a secolului trecut și în Moldova, mobilitatea populației s-a accentuat, mai ales aceea a populației urbane, sub dublul ei aspect: al imigrărilor și al emigrărilor din orașe. Curentul emigrărilor, deși mult mai puțin intens ca cel al imigrărilor¹, afecta întreaga populație urbană, atât pe aceea stabilită de mai multe generații, cât mai ales pe cea de origine recentă. Evident, el atingea în mod inegal toate categoriile sociale din orașe.

Cauzele care determinau plecările din orașe erau multiple; în primul rând, cauze economice: posibilități de cîștig mai atrăgătoare în alte regiuni, concurența mai mică și lipsurile materiale; în al doilea rând, cauze sociale: inadaptarea la viața urbană pentru cei veniți de curînd, fuga de asupriri și vexațiuni, izgonirea din târguri de către proprietari² sau de către autorități³, cazuri de altfel puțin numeroase; în al treilea rând, motive familiale (căsătorii, moșteniri etc.) sau motive de sănătate, studii și altele.

Ca pretutindeni în mediul urban, în orașele Moldovei existau și categorii sociale mai puțin stabile: între acestea erau mai ales cele venite recent și care nu reușiseră să-și facă o situație materială sigură și să se adapteze mediului. În genere erau mai instabili indivizii lipsiți de mijloace de întreținere, cu o situație mai precară, deci ne-reținuți de bunuri materiale și nici de relații familiale.

Fenomenul emigrației s-a amplificat ca urmare și a creșterii aflului țărănimii spre orașe, el fiind consecința, în special, a greutăților de adaptare a noilor veniți la mediul urban, cu atât mai mult cu cît stadiul de dezvoltare economică a celor mai multe din orașele Moldovei nu era în măsură să ofere mijloace de trai tuturor celor ce se îndreptau spre ele. În unele perioade, strămutările au luat proporții în anumite localități, datorită unor condiții specifice, antrenînd decăderea orașelor respective⁴. În prima jumătate a secolului al XIX-lea,

mai ales în deceniul al cincilea, au existat orașe unde acest proces a devenit îngrijorător ca, de exemplu, la Fălcu și Huși.

Mutările din orașe se făceau cu mai puține greutate decât cele din sate, chiar în cazul orașelor proprietate particulară. Dificultățile constau în înscrierea celor plecați cu dările la locul unde se stabileau. Cum, până către mijlocul secolului al XIX-lea, înscrierea se făcea cu ocazia întocmirii catagrafiei, deci la șapte ani odată, obligațiile fiscale, până la noua catagrafie, trebuiau achitate în localitatea din care se mutau. De multe ori, cînd se pleca fără știrea obștei în cazul birnicilor, sau al breslei în cazul meșterilor și al negustorilor, obștea era obligată să caute pe fugari și să încaseze dările de la dinșii. La 16 septembrie 1842, obștea locuitorilor din Fălticeni se plîngea că mulți dintre contribuabili pribegiseră și ea plătea darea pentru toți cîți fuseseră înregistrați la 1838. Obștea declara că „ne costiești mai mult cheltuielile ce se fac cu trimișii în toate părțile spre a lor urmări și împliniri de bani, decît birul convenit ci au să dei”. În lista cu numele fugurilor, anexată la reclamație, figurau 36 persoane: 13 negustori și meșteri, 17 birnici, 3 căpătîieri și 3 însurăței. Din cei 13 negustori și meșteri, numai 4 plecaseră la sate, 2 peste graniță, iar restul în alte localități urbane; din cei 17 birnici, 10 (59%) emigraseră la sate, iar 3 peste hotare⁵. În multe cazuri, în astfel de împrejurări, breslele recrutau dintre noii veniți în orașe membrii care să plătească dările celor fugiți, recunoașterea definitivă a mulării acestora din urmă fiind obținută la facerea catagrafiei.

Emigranții din orașe și țiguri se îndreptau uneori și peste hotarele de atunci ale Moldovei, cu atît mai mult cu cît dincolo de aceste hotare se aflau tot români, despărțiți din cauza vicisitudinilor politice. Astfel, acești emigranți se îndreptau spre Bucovina, Transilvania, Țara Românească și Dobrogea. După 1812, în urma anexării teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia, unii dintre locuitorii Moldovei pribegeau peste Prut, mai ales dacă aveau acolo proprietăți sau rude. De exemplu, după 1812 și mai ales după 1834, din orașele Iași, Huși, Ștefănești, Fălcu și Țigul Sculeni au avut loc astfel de emigrări, ele fiind compensate de cei ce veneau de peste Prut și se stabileau în orașele respective. De altfel, mulți din cei plecați se reîntorceau peste cîțiva ani. În 1814, din Fălcu au fugit peste Prut 20 birnici cu familiile lor; în anii următori, unii dintre ei s-au reîntors⁶. În 1845, din același orașel, 11 locuitori pribegiseră peste granița de răsărit⁷. De asemenea, orașenii treceau frontiera și în Bucovina și în Transilvania sau în sudul Dunării, în special acei din Galați⁸. De exemplu, la 1854, reveneau în Moldova din Dobrogea 32 de moldoveni emigrați cu mulți ani în urmă din orașele: Tg. Neamț (1), Piatra Neamț (1), Roman (1), Bîrlad (2), Huși (2) și mai ales Galați (25)⁹. Între Moldova și celelalte provincii românești a existat o continuă pendulare de populație, inclusiv orășenească, pendulare care a avut un rol important în păstrarea și întărirea unității etnice a poporului român și dezvoltarea conștiinței sale naționale.

În studiul de față ne vom opri, în special, asupra migrațiilor, în primul rînd, din orașe la sate și, în al doilea rînd, în alte localități

urbane ale Moldovei, ele fiind de natură să demonstreze atît gradul de mobilitate a populației în prima jumătate a secolului trecut, cît și posibilitățile de dezvoltare ale unor centre urbane. Din acest punct de vedere, o situație mai completă privind un număr mai mare de localități urbane ne este oferită de catagrafia din 1845¹⁰.

Catagrafia alcătuită la sfîrșitul anului 1845 nu este o lucrare unitară, deși formularul la fiecare categorie fiscală era identic. Modul în care a fost completat însă acest formular diferă de la ținut la ținut. Pentru mobilitatea populației, un interes deosebit prezintă datele marginale și cele din rezumatul („perilipsis”) fiecărui formular și care raportează cifrele înregistrate la sfîrșitul anului 1845 cu cele din catagrafia de la 1838, indicîndu-se numărul indivizilor scăzuți dintre contribuabili și a celor adăugați în urma noii înregistrări. Evident, cifrele care se dau în catagrafie nu prezintă o situație întru totul exactă. În multe cazuri totalurile nu corespund cu cele din tabelele generale; completările și ștersăturile ulterioare fac greu de precizat care este cifra exactă. Unele categorii de meșteri, ca de exemplu, abăgeri, croitori, grădinari etc., în unele localități, sînt trecute la negustori, iar în altele la meșteri; de asemenea, sînt cazuri cînd calfele sînt trecute numai la negustori. Lipsa de exactitate a unora din datele catagrafiei a impus, la începutul anului 1846, o nouă revizuire a categoriilor înscrise¹¹. Cu toată relativitatea cifrelor înscrise datele pe care ea ni le oferă, coroborate și cu alte informații statistice anterioare sau posteroare ei, sînt deosebit de interesante pentru cunoașterea mobilității populației urbane. Chiar dacă ni s-ar obiecta că unele din cifrele înscrise în statistică nu prezintă garanția exactității, datorită lipsurilor menționate mai sus, credem că, decît o tăcere sterilă, valorează mai mult cîteva cifre ipotetice avansate cu prudență și care s-ar putea eventual completa sau modifica ulterior.

Prezentăm mai jos situația plecărilor din localitățile urbane după cifrele date în „perilipsis” pentru principalele categorii fiscale și anume: pentru birnicii din 15 orașe și nouă ținuri și pentru meșterii și negustorii creștini din șapte orașe și șapte ținuri¹², pentru care datele sînt mai complete¹³. Astfel, din tabelul nr. 1 se observă că din 4 060 birnici înscrși în 15 orașe, 1 033 emigraseră între 1838 și 1845, adică 25,44%, (la numărul total de scăzuți, cei fugiți și strămuțați reprezentau 42,95%). Procesul acesta a fost mai puternic în orașele: Bîrlad, Piatra-Neamț, Fălticeni, Bacău, Tg. Neamț și Herța.

În nouă ținuri numărul celor plecați era de 159, ceea ce la 783 înscrși reprezintă circa 20,30% (Vezi tabelul nr. 2)

În ceea ce privește meșterii, observăm că din șapte orașe au plecat, în acest interval, 105 indivizi (capi de familie), abia 12,74% (din totalul celor scăzuți 28,23%), iar din cele șapte ținuri numai 28, adică 8,18% (la totalul scăzuți fac 19,18%). Este sigur că meșterii patentari s-au deplasat în proporție mai mică decît birnicii și spre deosebire de aceștia din urmă, cei mai mulți au plecat din localitățile mai mari unde și concurența era mai mare. Din statistici și din alte documente diferite se observă o accentuată deplasare a meșterilor și negustorilor români

Tabel nr. 1

Orașele	Birnicii înscrși între 1831 și 1845	Birnicii scăzuți la 1845, din care :							Fugiți și strămuțați la total înscrși
		Morți		Fugiți și strămuțați		Trecuți la alte categorii fiscale ¹⁴		Total scăzuți	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	
Piatra-Neamț	220	37	25,70	91	63,20	16	11,10	144	41,36
Tg. Neamț	250	42	27,77	73	50,00	31	21,23	146	29,20
Tecuci	287	60	27,65	31	14,29	126	58,06	217	10,80
Fălciu	90	13	32,50	21	52,50	6	15,00	40	23,33
Vaslui	166	24	27,90	26	30,23	36	41,87	86	15,66
Birlad	278	41	18,39	150	67,26	32	14,35	223	53,95
Tg. Frumos	385	74	35,24	72	34,29	64	30,47	210	18,70
Fălțiceni	116	11	12,22	42	46,67	37	41,11	90	36,20
Galați	638	93	31,92	122	39,74	87	28,34	307	19,12
Botoșani	730	127	30,39	176	42,10	115	27,51	418	24,10
Tg. Ocna	74	8	18,18	14	31,82	22	50,00	44	18,91
Bacău	380	37	12,45	125	42,09	135	45,45	297	32,90
Hirlău	153	15	32,61	23	50,00	8	17,39	46	15,03
Dorohoi	186	30	31,18	38	43,68	19	21,81	87	20,43
Herla	107	15	30,00	29	58,00	6	12,00	50	27,10
Total	4 060	632	26,23	1 033	42,95	740	30,77	2 405	25,44

Tabel nr. 2

Tîrgurile	Birnicii înscrîși între anii 1830 și 1845	Birnicii scăzuți la 1845, din care :							Fuḡiți și strămutați la total la total înscrîși
		Morți		Fuḡiți și strămutați		Trecuți la alte categorii fiscale		Total scăzuți	
		Nr.	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	
Nicorești	18	3	27,27	7	63,63	1	9,10	11	38,88
Codăești	93	26	65,00	9	22,50	5	12,50	40	9,09
Negrești	159	33	42,86	29	37,66	15	19,48	77	18,23
Pungești	157	17	27,87	32	52,46	12	19,67	61	20,38
Lespezi	113	16	19,75	39	48,15	26	32,10	81	34,51
Sculeni	10	2	33,33	4	66,67	—	—	6	40,00
Podu-Iloaci	73	14	31,11	15	33,33	16	35,56	45	20,54
Căiuți	18	6	60,00	2	20,00	2	20,00	10	18,18
Moinești	136	13	18,84	22	31,88	34	49,28	69	16,17
Total	783	130	32,50	159	39,75	111	27,75	400	20,30

din Botoșani spre alte localități urbane, mai ales spre sud. De exemplu, un număr mare de meșteri în domeniul pielăriei și al blănăriei din Botoșani s-au stabilit în alte localități urbane. În 1835, în Iași veniseră 6 ciubotari din Botoșani ¹⁵, iar în 1838 din același oraș plecaseră 12 tăl-pări ¹⁶. (Vezi tabelul nr. 3).

În rândul negustorilor mobilitatea era mai mare decât în cel al meșterilor și chiar al birnicilor (27,29% în orașe, 23,00% în țirguri, în total 26,06% din numărul celor înscriși pînă la efectuarea cata-grafiei din 1845). Mobilitatea ridicată a negustorilor era legată nu numai de specificul ocupației lor, dar și de greutățile pe care le în-tîmpinau, în perioada respectivă, din cauza concurenței celor mai avuți, în mare parte a evreilor, care aveau o experiență însemnată în domeniul comerțului. (Vezi tabelul nr. 4).

O mobilitate puternică, sub raportul plecărilor din orașe, o aveau și căpătîierii ¹⁷. Un ofis domnesc din 8 decembrie 1852 porunce-a comisarilor de cvartaluri orașenești, comisarilor țirgurilor, privigheto-rilor de ocoale, pașnicilor și vorniceilor satelor să privegheze înde-aproape pe cei ce călătoreau fără răvașe de drum „pentru mai multe pribegiri, mai cu seamă a căpătîierilor, care nu conținesc a se îndosi dintr-un loc într-altul, după care se prilejește ades că rămîn satele și mahalalele de prin țirguri pe unde au fost înscriși împovărate cu dările lor” ¹⁸. Listele cu căpătîieri, alcătuite periodic în diferite loca-lități urbane, dovedesc o mare mobilitate a acestora, atît în cadrul localității respective, de la un cartier la altul, cît și de la o localitate la alta ¹⁹.

De asemenea, străinii imigrați în orașele țării în prima jumătate a secolului trecut se mutau cu ușurință dintr-o localitate în alta. De exemplu, în 1820, locuitorii din orașelul Fălciu, între care și cîțiva străini, mai ales lipoveni, „au început unii a se împrăști, iar alții a căuta chipuri să poată trece peste hotar, pentru ca să poată scăpa de asupririle orînditorilor” ²⁰. În statistica din 1845 s-a consemnat plecarea a 12 bejenari greco-bulgari din orașul Focșani și a 3 din Făl-ciu ²¹. Mobilitatea evreilor era, de asemenea, puternică. Evident, di-recția emigrării lor era, în genere tot spre localități urbane, fie din orașele din nord, ce serviseră ca primă etapă a migrării lor în țară, spre sud, fie în localitățile urbane unde concurența era mai slabă și sursele de cîștig mai mari. Un singur exemplu este concludent din acest punct de vedere. La cercetarea efectuată la începutul anului 1853 asupra a 180 indivizi din Iași, aproape toți născuți în Moldova (cu excepția a doi evrei), s-a constatat că din aceștia numai 50 erau năs-cuți în Iași; deci peste 72% din ei erau veniți din alte localități ale țării, cei mai mulți din Vaslui (circa 48%) ²².

Nu avem posibilitatea, cu datele de care dispunem pînă în prezent, să urmărim cifra celor ieșiți la toate localitățile urbane pe categorii sociale și în curs de mai mulți ani, pentru a stabili proporția exactă atinsă de acest proces în Moldova la mijlocul secolului trecut. Oricum, rezultă cert că populația stabilă de puțin timp în localitățile urbane, fără meserii, legată mai mult de ocupațiile agricole decât de cele

Tabel nr. 3

Localitățile	Meșterii înscrși între 1838 și 1845	Meșterii scăzuți la 1845, din care :							
		Morți		Plecați din localitate		Trecuți la alte categorii fiscale		Total scăzuți	Plecați din localitate la total înscrși
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	
Orașele									
Tecuci	110	22	70,97	4	12,90	5	16,13	31	3,63
Focșani	432	89	48,37	52	28,26	43	23,37	184	12,03
Adjud	57	13	43,33	2	6,67	15	50,00	30	3,50
Tg. Frumos	83	13	28,83	15	33,33	17	37,78	45	18,07
Fălticeni	41	5	22,72	9	40,91	8	36,37	22	21,95
Vaslui	46	6	49,00	7	46,67	2	13,33	15	15,21
Tg. Ocna	55	7	15,56	16	35,55	22	48,89	45	29,09
Total orașe	821	155	41,67	105	28,23	112	30,10	372	12,74
Tirgurile									
Nicorești	91	18	47,37	8	21,05	12	31,58	38	8,51
O. Iobcești	167	23	30,67	9	12,09	43	57,33	75	5,30
Panciu	30	—	—	1	14,29	6	85,71	7	3,33
Nămoloasa	13	1	9,10	2	19,18	8	72,72	11	15,39
Măinești	22	4	57,14	3	42,86	—	—	7	13,63
Lespezi	nu	sînt							
Podu-Iloaei	16	2	25,00	5	62,50	1	12,50	8	31,25
Total tirguri	312	43	32,87	28	19,18	70	47,95	146	8,18
Total general	1 166	203	39,18	133	25,68	182	35,14	518	11,40

Tabel nr. 4

Localitățile	Negustorii înscrși între anii 1838 și 1845	Negustorii scăzuți la 1845, din care :							Fuști și strămutați la total înscrși
		Morți		Fuști și strămutați		Trecuți la alte categorii fiscale		Total scăzuți	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	
Orașele									
Tecuci	87	11	31,43	9	25,71	15	42,86	35	10,34
Focșani	528	76	24,20	111	54,46	67	21,31	314	32,38
Adjud	69	18	38,30	19	40,42	10	21,28	47	27,53
Tg. Frumos	79	11	27,50	15	37,50	14	35,00	40	18,98
Fălticeni	17	3	21,43	8	57,14	3	21,43	14	47,05
Vaslui	77	11	26,19	21	50,00	10	23,81	42	27,27
Tg. Ocna	48	4	8,89	4	8,89	37	82,22	45	8,33
Total orașe	905	134	24,95	247	46,00	156	29,05	537	27,29
Țirgurile									
Nicorești	47	5	22,73	5	22,73	12	54,54	22	10,63
Odobești	121	17	30,36	20	35,71	19	33,93	56	16,52
Panciu	128	21	26,25	35	43,75	24	30,00	80	27,34
Nămoloasa	25	5	26,32	14	73,68	—	—	19	56,00
Măinești	17	6	75,00	2	25,00	—	—	8	11,78
Lespezi	4	—	—	1	100,00	—	—	1	25,00
Podu-Iloaei	19	4	30,76	6	46,16	3	23,08	13	31,57
Total Țirguri	361	58	29,15	83	41,70	58	29,15	199	23,60
Total general	1 266	192	26,09	330	44,84	214	29,07	736	26,06

orășenești și, ca atare, neasimilată deplin mediului urban, era mai puțin statornică, gata oricând, pentru a-și asigura o existență mai bună, să caute în alte părți ceea ce nu găsea cu ușurință acolo unde imigrasera inițial. La aceasta contribuia slaba dezvoltare industrială a localităților urbane din veacul trecut, orașul nefiind în stare să absoarbă în întregime mina de lucru oferită pe piața internă, ca urmare a aflului în creștere al populației din acea vreme spre orașe. Un exemplu edificator în această privință îl oferă orașul Huși. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, aici se constată un salt apreciabil din punct de vedere demografic, orașul extinzându-se treptat și înglobând în perimetrul său și satele învecinate (Cotroceni, Răești, Plopana, Corni și Broșteni). Oraș episcopal, cu o industrie slab dezvoltată, principalele venituri ale locuitorilor provenind din comerț și dezvoltarea unor ramuri agricole speciale, ca viticultura, grădinaritul, iar din deceniul al patrulea și din creșterea viermilor de mătase, el nu a fost capabil să echilibreze potențialul său productiv cu cel uman existent. Negustorii și meșterii locali, ca și imigranții sirbo-bulgari stabiliți aici, atestau o bogată activitate productivă și de schimb. Cu toate acestea, se pare că ea nu reușea să cuprindă toată populația orașului. Slaba dezvoltare industrială, funcția de bază rămânând cea agricolă și comercială, ca și menținerea în dependență feudală față de episcopie a unei părți însemnate din locuitorii orașului, mai ales acei cu ocupații agricole, au determinat către mijlocul secolului trecut un proces invers celui întâlnit, în general, în orașele Moldovei și anume deplasarea la sate, în căutare de lucru a locuitorilor, mulți părăsind temporar sau definitiv orașul Huși²³. Acest proces a fost mai pronunțat între anii 1845 și 1848. La 1848, sameșul ținutului Fălciu observa că în oraș erau numeroși „oameni încongiurați de ticăloșie, săraci, leneși și bețivi, neputincioși, cerșetori pe uliți și nestatornici întru tocmelele lor cu alții”²⁴. În decembrie 1848, autoritățile locale constatare că din Huși fugiseră 145 contribuabili²⁵. Plecărilor au continuat și în anii următori. Nu numai birnici, dar și meșteri și negustori au părăsit orașul. De exemplu, la 1848, șapte meșteri tăbăcari plecaseră din oraș (2 la Iași, 2 la Galați, 1 la Botoșani și 2 la sate)²⁶. La 1850, din breasla bogasierilor, bacalilor și pitarilor 13 părăsiseră localitatea (4 la Iași, 4 la Galați, 2 la Negrești, 1 la Roman și 2 la sate)²⁷. În primăvara anului 1859, alți 48 de indivizi plecaseră din Huși²⁸. Din deceniul al cincelea al secolului al XIX-lea, orașul Huși decade din ce în ce mai mult. Slaba dezvoltare industrială și reducerea ulterioară a activității comerciale, datorită construcției în alte direcții a căilor ferate, localitatea rămânând izolată de linia de trafic principală, a făcut ca din a doua jumătate a secolului trecut Hușii să nu mai facă parte dintre orașele importante ale Moldovei.

În aceeași perioadă, mai cu seamă între anii 1848 și 1853, și în alte orașe procesul de strămutare s-a accentuat ca, de exemplu, la Roman, Bacău, Bîrlad, Tg. Neamț, Botoșani ș.a. Aceasta a fost consecința unor împrejurări speciale care au provocat mizeria populației sărace din orașe. Astfel, la acțiunea unor factori naturali (secetă, lăcuste, epizotii, holeră) s-au adăugat criza comercială și devalorizarea

parțială a monetei, fapt care a afectat în mod deosebit populația urbană, mai ales aceea din orașele cu activitate bazată numai pe comerț și agricultură. De asemenea, sarcinile fiscale și obligațiile feudale au contribuit la sărăcirea populației birnice din mahalalele unor orașe.

În consecință, deplasările din orașe spre alte localități urbane și, în special, la sate au avut de multe ori și un caracter episodic, în funcție de anii de criză provocată de calamități naturale, criză comercială, monetară etc. De aceea, stabilirea bilanțului imigrărilor (intrărilor) și emigrărilor (ieșirilor) după datele statistice numai pentru un singur an nu poate da o imagine reală privind excedentul sau deficitul provenit din migrări în orașe. Pentru aceasta trebuie urmărită situația pe un șir de cel puțin 10 ani. Oricum, pentru cele mai multe din orașele moldovenești din acea perioadă, procesul emigrării era contrabalansat de imigrarea puternică în orașe. Ca dovadă este creșterea excepțională a populației în prima jumătate a secolului trecut. Fără a lua în considerare populația străină imigrată atunci și a cărei plecare din orașe nu a afectat numărul global al populației urbane, emigrarea ei îndreptându-se, în genere, tot spre localități urbane, observăm că locuitorii români veniți în orașe erau mult mai numeroși decât acei ce plecau din orașe spre sate. Astfel, după statistica din 1845, la localitățile urmărite mai sus și la categoriile fiscale indicate, numărul total al celor veniți a depășit pe cel al celor plecați, în special la meșteri și negustori. Iată situația numai la orașele și ținuturile pentru care avem datele complete pentru cele trei categorii fiscale :

Tabel nr. 5

Localitățile	Birnicii			Negustorii			Meșterii		
	Plecați	Soșiți	Bilanț	Plecați	Soșiți	Bilanț	Plecați	Soșiți	Bilanț
Orașele									
Tecuci	31	27	— 4	9	17	+ 8	4	20	+16
Fălticeni	42	30	—12	8	5	— 3	9	5	— 4
Tq. Ocna	14	85	+71	4	5	+ 1	16	11	— 5
Total orașe	87	142	+55	21	27	+ 6	29	36	+ 7
Ținuturile									
Nicorești	7	22	+15	5	19	+14	8	8	0
Moinești	22	12	—10	2	6	+ 4	3	11	+ 8
Lespezi	39	16	—23	1	15	+14	—	—	—
Podu-Iloaei	15	22	+ 7	6	12	+ 9	5	10	+ 5
Total ținuturi	83	72	—11	14	52	+38	16	29	+13

Dacă în unele localități urbane numărul birnicilor emigrați pare să fi fost mai ridicat decât cel al celor imigrați, trebuie avut în vedere că, în genere, cifra celor veniți (mai ales birnici în orașe) era mai ridicată decât cea înregistrată, deoarece mulți se eschivau de la plata dărilor, ascunzându-se de organele administrative sau declarând că sînt veniți temporar; alții erau scutiți, intrînd ca slugi la diverși proprietari sau ca slujitori la diferite servicii publice și al căror număr ne scapă. Datele privind alți ani arată limpede această situație. Numărul birnicilor înregistrați în catagrafia din 1851 în cîteva localități urbane mai puțin importante se prezintă astfel : ²⁹

Tabel nr. 6

Localitățile	Birnicii plecați	Birnicii veniți	Bilanț
Fălcui	15	10	— 5
Tq. Frumos	48	81	+33
Nicoresți	23	6	—17
Nicolina	5	32	+27
Total	91	129	+38

Situațiile statistice și exemplele parțiale pe care le-am dat, deși nu sînt suficiente pentru a trage concluzii absolut certe, oferă totuși o imagine sugestivă și, în același timp, reprezentativă. Fără a avea pretenția de a spune în această direcție ultimul cuvînt, putem să subliniem unele din trăsăturile acestui proces în mediul urban din Moldova în preajma Unirii ei cu Țara Românească.

1. În veacul trecut, populația urbană prezenta un grad deosebit de mobilitate; această mobilitate creștea paralel cu sporirea imigraților în orașe, cu afluxul țărănimii spre localitățile urbane;

2. Mobilitatea cea mai mare se întîlnește la categoriile venite recent în orașe, atît la localnici (birnici, căpătîieri, negustori și alții), cît și la străini;

3. Negustorii și orășenii legați de ocupații agricole aveau o mobilitate mult mai ridicată decât meșteșugarii. Emigrarea din orașe afectînd, ca și în alte țări ³⁰, mai mult mina de lucru necalificată și profesiunile comerciale. Categoriile cu o situație materială neconsolidată deplin și acei cu ocupații legate mai mult de agricultură erau mai ușor dispuși să plece din orașe;

4. După datele statisticii din 1845 mobilitatea, sub aspectul emigrării la toate categoriile sociale, era mai mică în localitățile semi-urbane, decât în cele urbane. Fapt explicabil, dat fiind că acele categorii legate de ocupații agricole se adaptau mai ușor mediului din țîrguri, unde puteau găsi, eventual, mai cu înlesnire și locuri de hrană și, deci, un mijloc de utilizare a forței lor de muncă în agricultură,

decît în orașe, în timp ce negustorii, meșterii etc. erau atrași mai mult de orașe. De altfel, în statistica din 1845 se poate observa că și procesul de imigrare în țirguri era mai redus decît în orașe. Astfel, între anii 1838 și 1845 procesul de emigrare la suta de locuitori, în localitățile urbane prezentate mai sus, era următorul :

Tabel nr. 7

Plecați din :	Birnici	Negustori	Meșteri
orașe	25,44	27,29	12,74
țirguri	20,39	23,09	8,18
Total plecați	24,61	26,06	11,40

5. Direcția deplasărilor din mediul urban, după datele statisticii lor din 1838 și 1845, arată cert că majoritatea birnicilor plecau la sate, în timp ce meșterii și negustorii se îndreptau, în genere, spre alte localități urbane. Cîteva exemple izolate privind meșterii și negustorii moldoveni ilustrează, credem, suficient acest aspect al deplasărilor în mediul urban : în 1838, din 28 negustori și meșteri veniți în Focșani, 20 erau din alte localități urbane (75%) ³¹; în orașul Bacău, din 17 negustori și meșteri veniți, 12 proveneau din alte localități urbane (70%) ³²; în Galați, din 92 stabiliți recent, 53 erau veniți din orașe (58%) ³³ și în Iași din 115 veniți 68 erau din alte localități urbane (adică 59%) ³⁴;

6. De obicei, cei ce plecau la sate parcurgeau o distanță mai mică, preferind satele din jurul orașelor, iar cei ce se îndreptau spre orașe parcurgeau o distanță mai mare, alegînd nu orașul cel mai apropiat, ci cel mai important (Iași, Galați ș.a.); în cazul negustorilor și al meșterilor erau preferate și localitățile mai mici unde concurența era mai slabă ;

7. Emigrarea definitivă din orașe, în cele mai multe cazuri, era pregătită prin o migrare temporară, care se transforma apoi în migrare definitivă. Dealtfel, este foarte greu să stabilim exact pentru toate plecările din orașe dacă erau migrări definitive sau temporare, mai ales în cazul migrărilor interurbane ;

8. Procesul de emigrare era compensat, așa cum am subliniat, de procesul invers al imigrării. Numai în cîteva orașe, plecările ajung către mijlocul secolului trecut să predomine, determinînd decăderea orașelor respective, ca, de exemplu Hușii și Fălciul. Pe întreaga țară, rata netă a imigrărilor a depășit în cursul anilor rata emigrărilor la toate categoriile sociale, exemplele care se pot aduce, deși parțiale, prin numărul lor covîrșitor, demonstrează pînă la evidență justetea celor afirmate mai sus.

NOTE

¹ Termenii de imigrare și emigrare îi folosim în cadrul migrației interne în sens restrâns de intrări și ieșiri din orașe. Pentru procesul imigrărilor în orașe, vezi Ecaterina Negruți, *Noi contribuții la cunoașterea situației demografice a orașelor din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, RIs, București, tom. 30, (1977), nr. 10, p. 1825—1838.

² De exemplu, în 1837, din Piatra Neamț au fost izgoniți patru locuitori care încălcase răzvrătirea cu proprietarul moșiei Mărăței, cuprinsă în perimetrul orașului, cu scopul de „a-i ridica dritul proprietății” (*Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri*, București, 1960, vol. II, nr. 127, 128, 129, p. 209—212).

³ În 1838, s-a luat hotărârea izgonirii peste hotar a sirbo-bulgarilor din Bîrlad, care instigaseră pe ceilalți conaționali ai lor din oraș împotriva plății dărilor (*Ibidem*, nr. 148, p. 236—237). În 1848 s-a procedat la izgonirea din Tg. Ocna a 8 savgăi, ca răzvrătitori și instigatori la răscoală (*Ibidem*, nr. 191, p. 286—287).

⁴ Se cunoaște cazul satului Orășeni (ținutul Botoșani) ai căror locuitori au venit probabil din orașul Botoșani. C. C. Giurescu afirmă că tradiția locală știe „de venirea aici, în satul Orășeni, a mai mulți orășeni sau țigoveți pe la jumătatea veacului al XVIII-lea”. Aceeași situație o aveau probabil și satele Agiudeni din ținutul Roman și Hușeni din ținutul Tutova (C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1957, p. 81).

⁵ Arh St Iași, tr. 1316, op. 1488, nr. 447, f. 2—75.

⁶ *Ibidem*, nr. 398, f. 23—192.

⁷ Idem, *Catagrafia din 1845*, tr. 1423, op. 1619, nr. 987, f. 116.

⁸ Arh St Buc., Comitetul carantinelor, nr. 89, 1853, f. 10.

⁹ Arh St Iași, Comitetul sănătății, tr. 1567, op. 1797, nr. 24, f. 1—55.

¹⁰ Idem, *Catagrafia din 1845*, tr. 1423, op. 1619, nr. 843, 859, 871, 885, 912, 938, 940, 951, 962, 975, 987, 1020, 1024.

¹¹ O analiză amănunțită a acestei catagrafii la Gh. Platon, *Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea, Carpica*, vol. III, Bacău, 1970, p. 5—32.

¹² Pentru clasificarea localităților urbane vezi E. Negruți, *Clasificarea localităților urbane din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Considerații demografice*, AIIAI, tom XII, 1975, p. 1—16.

¹³ Pentru celelalte orașe și târguri datele nu sînt concludente.

¹⁴ Inclusiv nevolnicii și scutiții de visterie.

¹⁵ Arh St Iași, Isprăvnicia Iași, tr. 653, op. 718, nr. 182, f. 77.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 202, f. 48.

¹⁷ Căpătîierii erau, în genere, imigrați de puțin timp în orașe; cei mai mulți nu aveau ocupații certe și nici domiciliu stabil. Ei plăteau dările pe cap, de unde le vine și numele de căpătîieri.

¹⁸ *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, Iași, 1856, tom. II, nr. 518, p. 37.

¹⁹ Vezi, de exemplu, căpătîierii din Iași în 1855 (Arh St Iași, tr. 1768, op. 2017, nr. 2046, f. 24—621).

²⁰ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri, Moldova*, vol. II, nr. 48, p. 79.

²¹ Arh St Iași, *Catagrafia din 1845*, tr. 1423, op. 1619, nr. 926, f. 102, nr. 987, f. 115—116, f. 1027, f. 6.

²² Idem, mss. 1480.

²³ Vezi Gh. Platon, *Populația țîrgului Huși în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Observații privind structura socială și proveniența*, în AȘUI, *Istorie*, t. XI, 1965, p. 56—64.

²⁴ *Ibidem*, p. 57.

²⁵ *Ibidem*, p. 58.

²⁶ Arh St Iași, Isprăvnicia Fălciu, tr. 1339, op. 1521, nr. 1473, f. 234.

²⁷ *Ibidem*, nr. 1497, f. 14.

²⁸ Arh St Buc., Ministerul de Interne, Moldova, dos. 324 din 1859, f. 1 și urm.

²⁹ Arh St Iași, tr. 1768, op. II 2018, nr. 851, f. 24, 73.

³⁰ Vezi R. Mols, *Introduction à la démographie historique des villes d'Europe du XIV-e au XVIII-e siècle*, Louvain, 1955, t. II, p. 375.

³¹ Arh St Iași, Catagrafia din 1838, tr. 1316, op. 1488, nr. 1231, f. 1—61.

³² *Ibidem*, nr. 1218, f. 1—28.

³³ *Ibidem*, nr. 1250, f. 1—78.

³⁴ *Ibidem*, nr. 1293, f. 1—317.

DES INFORMATIONS STATISTIQUES REGARDANT LA MOBILITÉ DE LA POPULATION URBAINE DE LA MOLDAVIE AU MILIEU DU XIXe SIÈCLE

Résumé

En employant les données du recensement fiscal de 1845, coroborées à d'autres informations statistiques inédites, l'auteur présente quelqu'uns des aspects du processus d'émigration des villes et des bourgades de la Moldavie au milieu du siècle passé. Dû à l'afflux des paysans à la ville, la mobilité de la population urbaine s'est accentuée dans cette période ; cette mobilité étant plus élevée au rangs des catégories récemment immigrées dans les villes et surtout à ceux avec des occupations agricoles et commerciales. L'auteur constate que cette mobilité même était plus grande dans les villes plus importantes et, généralement, dans les localités urbaines, que dans les petits bourgades. Les informations statistiques certifient le fait que les artisans et les commerçants déplacèrent, en général vers d'autres localités urbaines pendant que d'autres catégories fiscales particulièrement celles des foubourgs („birnici“) se dirigeaient de préférence vers les localités rurales. Généralement, ceux qui émigraient à la campagne parcouraient une distance plus petite en préférant les villages les plus rapprochés contrairement à ceux qui émigraient dans d'autres villes et qui choisissaient d'habitude les plus grandes. Le processus d'émigration des villes et des petites bourgades était compensé par le processus inverse des immigrations. Dans cette période le taux net des immigrations rapporté au pays en totalité a dépassé le taux des émigrations par rapport à toutes les catégories sociales excepté deux villes : Huși et Fălciu, en voie de déchéance, où les émigrations ont dépassé les immigrations.